

تبیین نقش برنامه درسی پنهان در فرآیند هویت‌یابی دانشجویان کارشناسی پرستاری

فاطمه کشمیری^۱، فاطمه بهرام‌نژاد^{۲*}

نوع مقاله:

چکیده

مقاله اصیل

زمینه و هدف: عوامل متعددی بر فرآیند هویت‌یابی دانشجویان پرستاری اثرگذار است، اما یکی از مهم‌ترین عوامل، نقش برنامه درسی پنهان در این فرآیند بوده و البته این فرآیند هنوز ناشناخته است. مطالعه حاضر با هدف تبیین نقش برنامه درسی پنهان در فرآیند هویت‌یابی دانشجویان کارشناسی پرستاری انجام گرفته است. روش بررسی: مطالعه حاضر، پژوهش کیفی از نوع گراندد تئوری است. در این مطالعه ۳۵ دانشجوی کارشناسی پرستاری در سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۹۹ دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران با مصاحبه‌های نیمه ساختارمند، مصاحبه شدند. مدت زمان هر مصاحبه ۶۰-۳۰ دقیقه بود. سپس مصاحبه‌ها دست‌نویس و با رویکرد اشتروس و کوربین (۲۰۰۸) تجزیه و تحلیل شد.

یافته‌ها: پس از تجزیه و تحلیل داده‌های مطالعه، در نهایت سه طبقه اصلی و ۱۲ زیرطبقه ظاهر شد. نظریه مرتبط در این پژوهش با طبقه مرکزی تزلزل هویت‌یابی در حرفه پرستاری شکل گرفته است. ابهام و بی‌انگیزگی در حرفه‌ای شدن طبقه اصلی، طبقه حکمرانی فرهنگ تبعیض‌آمیز فرآیند شکل گرفته در این مطالعه و ترویج بی‌انگیزگی به واسطه الگوهای ناکارآمد زمینه این مطالعه را تشکیل دادند.

نتیجه‌گیری: براساس یافته‌های مطالعه می‌توان فرآیند هویت‌یابی را به مثابه یک رود تشبیه کرد که ابرهای تبعیض بر فراز این رود از یک سو و صاعقه‌های ناکارآمدی الگوها از سوی دیگر، رود هویت‌یابی را مشوش می‌کند و در این اثنا بستر سنگلاخ رود که بی‌انگیزگی فراگیران برای حرفه‌ای شدن است، این بستر را برای هویت‌یابی نامناسب‌تر و متزلزل می‌کند.

نویسنده مسؤول: فاطمه بهرام‌نژاد؛ دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
e-mail: bahramnezhad.f@gmail.com

واژه‌های کلیدی: برنامه درسی پنهان، هویت‌یابی، کارشناسی پرستاری، تحقیق کیفی، گراندد تئوری

- دریافت مقاله: اسفند ماه ۱۴۰۱ - پذیرش مقاله: اردیبهشت ماه ۱۴۰۲ - انتشار مقاله: ۱۴۰۲/۶/۱۴

مقدمه

هویت‌یابی حرفه‌ای به طور رسمی و غیررسمی در دانشکده‌ها در طی تحصیل صورت می‌پذیرد و به عنوان یک فرآیند همیشگی در طول زندگی حرفه‌ای ادامه می‌یابد و چه بسا به شکل اجتماعی شدن مجدد در پذیرش نقش‌های جدید حاصل از تغییرات در کار ادامه یابد (۲ و ۱). یکی از جنبه‌های تأثیرگذار بر یادگیری فراگیران در نظام آموزشی، «برنامه درسی پنهان» است که

به‌طور موازی با برنامه درسی آشکار در جریان است (۳). در بستر برنامه درسی پنهان، انتقال فرصت‌طلبانه ارزش‌ها و نگرش‌های فرهنگی رخ داده و پیام‌هایی را در مورد حرفه‌گرایی، منش رفتاری، نقش‌های غیررسمی به دانشجویان منتقل می‌کند که به عبارتی، بخشی از جریان اجتماعی‌سازی در دانشگاه است (۴). در واقع برنامه درسی پنهان تدریس ضمنی، غیرملموس و غیررسمی هنجارها و ارزش‌ها است. این برنامه، شامل فرهنگ سازمانی پنهان نیز است که گاهی می‌تواند، پیام مخالف با فرهنگ رسمی سازمان را ارایه دهد و یادگیری را ورای برنامه درسی

۱- گروه آموزشی آموزش پزشکی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد، یزد، ایران
۲- گروه آموزشی پرستاری مراقبت ویژه بزرگسالان، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران. مرکز تحقیقات مراقبت‌های پرستاری و مامایی، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

رسمی برای یادگیرندگان فراهم می‌کند (۳ و ۴). این برنامه، دارای ابعاد متعددی است که نیاز به شناسایی دارد. بر همین اساس، لازم است، مطالعات بیش‌تری در مورد برنامه درسی پنهان و عوامل مؤثر در چگونگی فرآیند هویت‌یابی و اجتماعی شدن که زمینه‌ساز شکل‌گیری هویت فراگیران است، انجام گیرد (۵).

عوامل مؤثر بر شکل‌گیری این برنامه شامل ساختار اجتماعی کلاس، اقتدار فرادهنده، قوانین و مقررات دانشگاه و مؤسسه آموزشی است (۳). اجتماعی شدن حرفه‌ای در برنامه درسی پنهان می‌تواند، با نتایج مطلوب و گاهی نیز با تبعات ناخوشایند همراه باشد که اغلب به طور غیربرنامه‌ریزی شده، توسط فراگیران یادگرفته می‌شود. در متون، مطالعات محدود در مورد فرآیند هویت‌یابی و اجتماعی شدن فراگیران در زمینه برنامه درسی پنهان انجام یافته که آن‌ها نیز عمدتاً به بررسی ابعاد مثبت آن پرداخته‌اند. اگرچه در مطالعات به اثرات منفی در فرآیند هویت‌یابی اشاره شده، اما مطالعات محدودی در رابطه با شناسایی آن انجام گرفته است (۶). با توجه به این که برنامه درسی پنهان موجب می‌شود، بخشی از فرآیند اجتماعی شدن توسط فراگیر آموخته شود، بنابراین شناخت ابعاد مختلف برنامه درسی پنهان و اثرات مهم آن بر شکل‌گیری هویت دانشجویان در طول زمان و در محیط‌های مختلف آموزشی اهمیت ویژه‌ای دارد، لذا این سؤال پیش می‌آید که با توجه به زمینه فرهنگی و اجتماعی پرستاری در ایران، نقش برنامه درسی پنهان در فرآیند هویت‌یابی دانشجویان کارشناسی پرستاری ایرانی چگونه رخ می‌دهد؟ زمینه آن چگونه

است؟ پیامدهای حاصل از این فرآیند چیست؟ روش‌گراند تئوری علاوه بر پاسخ به سؤالات بالا، می‌تواند زمینه‌ای را جهت کشف و شناخت دارای تجربیات غنی و البته، ناشناخته‌های موجود فراهم سازد. همچنین به شناخت تجارب انسانی در زمینه تعاملات اجتماعی و معناسازی فرآیندهای اجتماعی نیز کمک کند. بر همین اساس مطالعه حاضر با استفاده از رویکرد گراند تئوری و با هدف تبیین نقش برنامه درسی پنهان در فرآیند هویت‌یابی دانشجویان کارشناسی پرستاری انجام گرفته است.

روش بررسی

مطالعه حاضر پژوهش کیفی از نوع گراند تئوری در فاصله خرداد ۱۳۹۹ تا اسفند ۱۴۰۰ انجام گرفته است. نظر به این که برنامه درسی پنهان، بخش مهم و قابل توجهی از فرآیند آموزشی دانشجویان رشته پرستاری بوده و در پذیرش و یا عدم پذیرش هنجارها، مسؤولیت‌های حرفه‌ای و انتقال ارزش‌های حرفه‌ای به دانشجویان نقش مهمی دارد. همچنین با توجه به منحصر به فرد بودن فرآیند هویت‌یابی حرفه‌ای دانشجویان و میزان تأثیرپذیری و حتی چگونگی تأثیرپذیری آن‌ها از افراد، به منظور بررسی عمیق و غنی در زمینه نقش برنامه درسی پنهان بر فرآیند هویت‌یابی دانشجویان پرستاری، از تحقیق کیفی استفاده شد تا ابعاد تأثیرگذاری (مثبت یا منفی) از زبان کسانی که این پدیده را تجربه کرده‌اند، کشف و شناخته شود.

مشارکت‌کنندگان در این تحقیق ۳۵ دانشجویان کارشناسی پرستاری در حال تحصیل در دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران

(چهار دانشگاه) وابسته به وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی بودند. نمونه‌های نخستین به صورت هدفمند وارد مطالعه شدند و سایر مشارکت‌کنندگان به صورت نظری براساس یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها انتخاب شدند. با برخی از شرکت‌کنندگان بیش از یکبار مصاحبه شد. برای دست‌یابی به حداکثر تنوع سعی شد، دانشجویان هر ۴ دانشگاه و در سال‌های مختلف (دانشجویان ترم سوم تا هشتم پرستاری) وارد مطالعه شوند.

داده‌ها با کمک مصاحبه‌های عمیق نیمه ساختارمند و مشاهده عرصه جمع‌آوری شدند. مصاحبه‌ها با سؤالات warm up و سپس با سؤالات باز پاسخ شروع شده و با سؤالات پیگیر ادامه یافت (جدول شماره ۱). همه مصاحبه‌ها توسط نویسنده مسؤول در بیمارستان و دانشکده محل تحصیل دانشجویان انجام گرفت. انتخاب محل و زمان مصاحبه‌ها براساس پیشنهاد مشارکت‌کنندگان بود. مدت زمان هر مصاحبه بین ۳۰ تا ۶۰ دقیقه بود. مصاحبه‌ها با دستگاه ضبط صوت، ضبط شدند. مشاهده در عرصه با مشاهده تعامل بین شرکت‌کننده با استاد، هم‌تایان و کارکنان پرستاری و پزشکی در حین انجام مصاحبه، قبل و بعد از مصاحبه صورت گرفت. بلافاصله بعد از هر مصاحبه، نویسنده مسؤول، یادداشت‌های در عرصه را ثبت و مصاحبه‌ها را دست‌نویس کرد. مصاحبه‌ها تا اشباع داده‌ها ادامه یافت.

تجزیه و تحلیل داده‌ها هم‌زمان با جمع‌آوری داده‌ها با رویکرد Strauss و Corbin (۲۰۰۸) و در چهار قسمت تحلیل برای مفاهیم، تحلیل برای زمینه، تحلیل برای فرآیند و ترکیب

طبقات انجام یافت (۷). از همان ابتدای تحلیل یادآور نویسی هم به کمک فرآیند تحلیل آمد. در فرآیند تحلیل، طبق نظر Corbin داده‌ها بلافاصله بعد از مصاحبه اول به صورت تکه‌ای (Chunk) تحلیل شد. کدهای به دست آمده به صورت ابتدایی براساس شباهت‌ها و تفاوت‌ها طبقه‌بندی شدند و این روند در همه مصاحبه‌ها ادامه داشت. در خلال فرآیند مصاحبه از تکنیک الاکلنگی (Flip-flop) و برافراشتن پرچم قرمز (Flog Red) به تناسب موضوع استفاده شد. از همان ابتدا تحلیل برای زمینه و فرآیند به صورت هم‌زمان آغاز شده و محققان تلاش کردند تا زمینه‌های خرد و کلان مفهوم مورد مطالعه را تبیین کنند. در داستان تحلیلی همه طبقاتی که به نوعی به مفهوم محوری مربوط می‌شوند و فرآیند نقش برنامه درسی پنهان را در هویت‌یابی دانشجویان پرستاری مدنظر قرار می‌دهند، یکپارچه شدند. در نهایت اجزای نظریه که عبارتند از مفاهیم و قضایا در بخش جداگانه‌ای مطرح شد.

جهت استحکام و دقت داده‌ها از معیارهای معرفی شده توسط Strauss و Corbin (۲۰۰۸) استفاده شد (۷). تناسب نتایج از طریق مرور آن‌ها توسط اعضای تیم پژوهش تأمین شد. از برخی از شرکت‌کنندگان خواسته شد که نتایج و مدل ارائه شده را مورد بررسی قرار دهند تا از تطابق نتایج با تجربه آن‌ها اطمینان حاصل شود. یافته‌های این پژوهش با ایجاد بینش جدید و افزایش دانش پایه در خصوص چگونگی نقش برنامه درسی پنهان بر فرآیند هویت‌یابی حرفه‌ای دانشجویان پرستاری در ایران می‌تواند، کاربردی باشد. با توجه به این که یافته‌ها بدون زمینه

و به شکل خلاق یافته‌های پژوهش به گونه‌ای شرح داده شود که موارد بدیع و تازه در خصوص نقش برنامه درسی پنهان بر فرآیند هویت‌یابی حرفه‌ای دانشجوی پرستاری ارایه شود. همچنین یادآور نویسی در جهت ارتقای سطح صحت و دقت یافته‌ها مشخص شد. علاوه بر این، همه اعضای تیم تحقیق و همچنین دو نفر از اعضای هیأت علمی پرستاری و علوم اجتماعی نیز داده‌ها را مورد بررسی قرار دادند.

توجهات اخلاقی

پژوهش حاضر با کد اخلاق -214-03-97 39337 در کمیته اخلاق در پژوهش دانشگاه علوم پزشکی تهران ثبت شد. اهداف و روش‌های مورد استفاده در پژوهش برای مشارکت‌کنندگان به طور کامل توضیح داده شد. به مشارکت‌کنندگان در مورد محرمانه ماندن مطالب مطرح شده و حفظ بی‌نامی آن‌ها اطمینان داده شد. علاوه بر این هدف استفاده از ضبط صوت به مشارکت‌کنندگان توضیح داده شد. به آن‌ها اطمینان داده شد شرکت در پژوهش اختیاری است و امکان انصراف از مطالعه را دارند.

نارضا هستند، بنابراین پژوهشگران سعی کردند، زمینه را به دقت مشخص نمایند، به گونه‌ای که مخاطبان قادر به درک کامل وقایع رخ داده باشند. تیم پژوهش با عمق بخشی به مطالعه خود و پرداختن به جزئیات توصیفی از چگونگی نقش برنامه درسی پنهان بر فرآیند هویت‌یابی حرفه‌ای دانشجویان پرستاری زمینه غنای مطالعه را افزایش داده و یافته‌ها را از حالت سطحی خارج کرده و به آن‌ها عمق بخشید. همچنین برای عمق بخشی به نتایج، تیم پژوهش کوشش کرد تا با استفاده از نقل قول‌های متعدد در بخش نتایج زبان مشترک جمعیت مورد پژوهش را استخراج نماید و تصور واضحی از این فرآیند، ارایه دهد. علاوه بر این سعی شد تا با انتخاب نمونه‌هایی با ابعاد و ویژگی‌های گوناگون و توجه و حساسیت به موارد متفاوت در داده‌ها، پیچیدگی پدیده مورد مطالعه مشخص شود. تلاش شد تا با داشتن حساسیت به واکنش و گفته‌های مشارکت‌کنندگان سؤالات لازم برای جمع‌آوری داده‌ها از درون تحلیل و بیانات آن‌ها استخراج شده و پیش‌فرض‌ها و ایده‌های پژوهشگران به داده‌ها تحمیل نشود. علاوه بر این تلاش شد، با نوآوری

جدول ۱- مثال‌هایی از سؤالات مصاحبه

سؤالات باز	سؤالات پیگیری
<ul style="list-style-type: none"> • از نحوه ورودتان به پرستاری بگویید؟ • با علاقه این رشته را انتخاب کردید؟ • الان چه حسی دارید؟ • وقتی این رشته قبول شدید چه حسی داشتید؟ • تا حالا شده از ورود به این رشته پشیمان شوید؟ چرا؟ • وقتی وارد بالین شدید چه حسی داشتید؟ • آیا تاکنون پیش آمده که رفتار مربی شما و یا پرستاران بخش شما را از پرستاری متنفر کند؟ • آیا تاکنون پیش آمده که محیط بالینی به شما عزت نفس بدهد و یا این که اعتماد به نفس شما را کاهش بدهد؟ 	<ul style="list-style-type: none"> • ممکن است، در مورد آن بیشتر توضیح بدهید؟ • وقتی می‌گویید ... منظورتان چیست؟ • امکان دارد با توجه به تجربیات خود یک مثال بزنید؟ • آیا موارد دیگری هست که بخواهید در موردش با من صحبت کنید؟

یافته‌ها

میانگین سنی مشارکت‌کنندگان $20/4 \pm 2/11$ بود. بیشتر مشارکت‌کنندگان در این مطالعه (۷۲٪) مؤنث بودند. ۲۳٪ متأهل بوده و میانگین معدل آن‌ها در زمان مطالعه $17/09 \pm 0/6$ بود. اکثریت (۶۷٪) آن‌ها ترم هفت و هشت بودند.

در مجموع ۷۴ مصاحبه با ۳۵ دانشجوی پرستاری انجام گرفت و ۱۱۰۰ کد اولیه ظاهر شد که در نهایت به تشکیل سه طبقه اصلی و ۱۲ زیرطبقه انجامید.

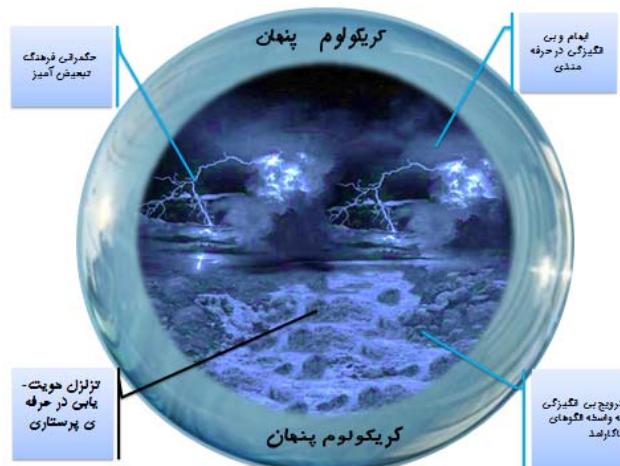
تزلزل هویت‌یابی در حرفه پرستاری

فرآیند هویت‌یابی حرفه‌ای تحت تأثیر برنامه درسی پنهان با طبقه مرکزی تزلزل هویت‌یابی در حرفه پرستاری بود. ابهام و بی‌انگیزگی در حرفه‌ای شدن، حکمرانی فرهنگ تبعیض‌آمیز و ترویج بی‌انگیزگی به‌واسطه

الگوهای ناکارآمد سه طبقه اصلی بودند (جدول شماره ۲). در واقع، این سه طبقه اصلی منجر به شکل‌گیری یک فرآیند متزلزل برای هویت‌یابی می‌شوند. ضمن این که این طبقات نیز می‌توانند، با هم در ارتباط باشند، در عین حال فرآیند را به سمت تزلزل هدایت می‌کنند. در واقع می‌توان گفت که هویت‌یابی در حرفه پرستاری همچون آب یک رودخانه است که مرتباً در حال حرکت است و عواملی همچون ابهام و بی‌انگیزگی در حرفه‌ای شدن (طبقه اصلی)، حکمرانی فرهنگ تبعیض‌آمیز (فرآیند شکل گرفته) و ترویج بی‌انگیزگی به‌واسطه الگوهای ناکارآمد (زمینه)، رعد و برق و شرایط جوی نامساعد و سنگلاخ‌های بستر رودخانه هستند که به این تلاطم بیش‌تر کمک می‌کنند و اجازه تثبیت به این هویت را نمی‌دهند (شکل شماره ۱).

جدول ۲- طبقات و زیرطبقات ظاهر شده در مطالعه

زیرطبقات	طبقات اصلی	طبقه مرکزی
دست و پا زدن در باتلاق سردرگمی حرکت پاندولی در حرفه‌ای شدن آینده مبهم اعتراض خاموش	ابهام و بی‌انگیزگی در حرفه‌ای شدن	
اشاعه بی‌عدالتی ضعف در شان حرفه‌ای کلیشه‌های بازدارنده ترویج بی‌انگیزگی به دلیل الگوهای ناکارآمد	حکمرانی فرهنگ تبعیض‌آمیز	تزلزل هویت‌یابی در حرفه پرستاری
عدم دلبستگی حرفه‌ای عدم حمایتگری سرکوب خلاقیت پایبند نبودن به اصول حرفه‌ای	ترویج بی‌انگیزگی به واسطه الگوهای ناکارآمد	

شکل ۱- مدل شماتیک هویت‌یابی دانشجویان پرستاری در زمینه برنامه درسی پنهان

۱- ابهام و بی‌انگیزگی در حرفه‌ای شدن

اولین طبقه از فرآیند حرفه‌ای شدن متأثر از برنامه درسی پنهان، ابهام و بی‌انگیزگی در حرفه‌ای شدن توسط مشارکت‌کنندگان بود. در این راستا، چهار زیرطبقه دست و پا زدن در باتلاق سردرگمی، حرکت پاندولی در حرفه‌ای شدن، آینده مبهم و اعتراض خاموش پدیدار شد. شرکت‌کنندگان در این مطالعه در واقع با توجه به شرایط، انگیزه‌ای برای این که واقعاً حرفه‌ای شده و هویت رشته خود را کسب کنند، نداشتند. در واقع بسیاری از آن‌ها به دلیل ترس از این که مجدداً در دانشگاه پذیرفته نشوند، این رشته را انتخاب کردند و با ورود به این رشته، به نوعی سردرگمی بین عشق و نفرت دچار شده‌اند. با کمک به بیماران و برطرف کردن حس نیاز یک بیمار، احساس آرامش کرده و به این رشته علاقه‌مند شده اما با دیدن جو سازمانی و مشخص نبودن آینده، دچار نوعی سردرگمی در پذیرش رشته می‌شوند. در واقع با ورود به بالین آن‌ها پرستارانی را مشاهده می‌کنند که دچار روزمرگی شده و علاقه‌ای به بروزرسانی خودشان ندارند. در واقع می‌خواهند، به شرایط موجود اعتراض کنند و

این اعتراض را در قالب بی‌اهمیتی به بیمار، عدم به روزرسانی، تغییر ظاهر و چهره و ... می‌دانند. دانشجوی پرستاری با مقایسه جایگاه خود در بالین با سایر حرف، نوعی سردرگمی را تجربه کرده و تا آخرین لحظاتی که به پایان تحصیلات هم نزدیک می‌شود، در حال دست و پا زدن برای پذیرش و قبول این رشته و ادامه مسیر و یا عدم پذیرش و رها کردن مسیر در این حرفه است. به عبارت دیگر در فرآیند حرفه‌ای شدن نوعی ابهام توأم با بی‌انگیزگی وجود دارد.

۱-۱ دست و پا زدن در باتلاق سردرگمی

مشارکت‌کنندگان اظهار داشتند که هنوز در پذیرش یا عدم پذیرش این رشته دچار تردید هستند. آن‌ها دائماً در حال حرکت بین عشق و نفرت به این رشته بوده و بعد از سپری شدن چندین ترم باز هم تردید دارند که آیا می‌توانند به دیگران کمک کنند یا خیر؟. این سردرگمی تحت تأثیر عوامل مختلفی شکل می‌گیرد. در همین راستا دانشجوی سال سوم اظهار می‌دارد:

«بین قبول یا رد این رشته در حرکت، الان سه ساله که دارم با خودم می‌جنگم که آره یا

نه. سه ساله که یه درسو رو می‌خونم یه درس رو نمی‌خونم. سه ساله که موندم این رشته فیتنه منه و اخلاق منه یا در تضاد با منه.»

۲-۱ حرکت پاندولی در حرفه‌ای شدن

در واقع عدم مشخص بودن شرح وظایف پرستار و یا عدم آشنایی با این وظایف، درخواست‌های مکرر و چند نقشی بودن این حرفه، انتظارات متفاوت از پرستاران بخش، دانشجویان را دچار یک نوع سردرگمی کرده است و تصویری را که از پرستاری درک کرده، هزار نقش با هزاران مسؤلیت دانسته که دائماً باید توقعات دیگران را که در مواردی بعضاً متفاوت با رشته تحصیلی‌اش، برآورده کند. همین امر دانشجویان را با نوعی درماندگی در پذیرش این حرفه مواجه کرده است، دانشجویان این عدم مشخص بودن نقش و شرح وظایف را حتی در اساتید این حرفه نیز مشاهده می‌کند:

«راستش من احساس می‌کنم در پرستاری ما هیچ وقت به یه ثبات در هویت حرفه‌ای مون نمی‌رسیم. می‌دونید چون یه جنجال داریم یه کشمکش داریم آره یا نه؟ یه روز در اوجیم یه روز در قعر. این مختص من به تنهایی نیست حتی شما استادشم که نگاه کنی همینه. پرستار و سرپرستار بخششم نگاه کنی همینه.» (خانم ۲۲ ساله و سال چهارم)

«تو نمی‌دونی که بالاخره دانشجوی پرستاری هستی یا پادوی بخش» (آقای ۲۰ ساله سال سوم)

۳-۱ آینده مبهم

در واقع دانشجویان با مشاهده اساتید و پرستاران بخش و این که بالاخره آن‌ها در این آشفته بازار چه نقشی را خواهند داشت، این سردرگمی و ابهام برایشان بیش‌تر شده و

انگیزه آن‌ها را برای ماندن یا رفتن از این رشته بیش‌تر می‌کند. شاهد تحقیر پرستاران بودن و یا این که عدم پذیرش استاد پرستاری از سوی همکاران و یا سایر اعضای تیم درمان، بلا تکلیف بودن اساتید پرستاری در بخش و مشخص نبودن نقش آن‌ها دانشجویان را نگران کرده و او را برای حرفه‌ای شدن بی‌انگیزه می‌کند:

«این که تو آخرش می‌خوای بشی یه هیأت علمی مثل استادات که بازم بری بخش بازم توهین و تحقیر بشنوی یا نه خودت می‌خوای این سیستم رو درست کنی تو رو نسبت به رشته‌ات بدبین می‌کنه. آخرش که چی؟ تو چیکاره‌ای؟» (آقای ۲۲ ساله و سال چهارم)

۴-۱ اعتراض خاموش

همه آنچه را که دانشجوی پرستاری از پرستاران در بالین درک کرده نشانه‌ای برای اعتراض می‌داند. دانشجوی معتقد است که پرستاران وقتی در بخش رفتارهای غیرمتمتعاری دارند و یا علاقه‌ای به روزرسانی اطلاعاتشان ندارند، در واقع می‌خواهند، بی‌صدا و در سکوت اعتراض کرده و بگویند که ما نیز هستیم. شرکت‌کننده شماره ۲۸ که ۲۶ ساله بوده و از رشته شیمی در شهر دیگری انصراف داده و مجدداً در رشته پرستاری پذیرفته شده، می‌گوید:

«من فکر می‌کنم، وقتی پرستارا اصلاً دنبال این نیستن که اطلاعاتشونو به روز کنن دارن یه جوروی نشون می‌دن از یه چیزی ناراضین.»

۲ - حکمرانی فرهنگ تبعیض‌آمیز

دومین طبقه ظاهر شده در این مطالعه با سه زیرطبقه اشاعه بی‌عدالتی، نداشتن شأن

فکر کنی که هر بار چی بپوشی و چطوری آرایش کنی.» (خانم ۲۰ ساله سال سوم)

۲-۲ ضعف در شأن حرفه‌ای

دانشجو در بالین با مشاهده عدم توجه سایر اعضای تیم درمان و حتی همکاران به او و استادش، بی‌احترامی برای شأن خود و حرفه‌اش متصور شده و همین امر او را سرخورده می‌کند و پذیرش یا عدم پذیرش حرفه و هویت حرفه‌ای‌اش به صورت خودآگاه یا ناخودآگاه تحت تأثیر قرار می‌گیرد، در این راستا، شرکت‌کننده شماره ۲۵ که در یکی از دانشگاه‌های تیپ یک شهر تهران مشغول به تحصیل است، می‌گوید:

«وقتی یه اتاق برای کنفرانس ما نیست. وقتی همه به چشم یه اضافی توی بخش به ما نگاه می‌کنند. یه حس تنفر از رشته بهم دست می‌ده. بدم میاد می‌گم این چه رشته‌ای بود که من قبول شدم.»

۲-۳ کلیشه‌های بازدارنده

در واقع یک رشته موارد و یا گفتگوها باعث دلسردی دانشجو از پذیرش حرفه‌اش می‌شود. گاهی اوقات، حرکات بدنی و یا جملات کوتاه و آزاردهنده‌ای از سوی سایر اعضای تیم درمان و یا بیماران و خانواده وی، دانشجو را دچار نوعی تزلزل و تردید در حرفه‌اش می‌کند. در بیش‌تر مواقع این کلیشه‌های بازدارنده، در باورهای عامیانه ریشه داشته و دانشجو را تحت تأثیر قرار می‌دهد:

«اخیه بیچاره این جوونا، جونیشون توی خون و مریضی هدر میره، بیچاره‌ها حداقل دکتر هم نیستن که خوب پول بگیرن.» (شرکت‌کننده شماره ۱۳)

حرفه‌ای و کلیشه‌های بازدارنده است. در واقع دانشجو در محیط بیمارستان، تبعیض آشکاری را هم برای خود و هم استادش مشاهده می‌کند و این تبعیض و این که سیستم به او نیز به‌عنوان یک دانشجو توجه نمی‌کند، او را آزرده می‌کند. دانشجویان دائماً در حال مقایسه خود با سایر اعضای تیم درمان هستند و عدم احترامی که سیستم برای او و حتی برای استاد او ایجاد می‌کند، او را گله‌مند کرده است. دانشجو معتقد است که یک‌جور تبعیض درون گروهی و برون‌گروهی برای او و رشته‌اش ایجاد شده که او را ناامید کرده است. او معتقد است که در پرستاری شاید به دلیل تبعیض‌هایی که استاد در بخش درک کرده ناخودآگاه یا خودآگاه این تبعیض را در حرفه نیز القا کرده است.

۲-۱ اشاعه بی‌عدالتی

دانشجویان معتقدند که وضعیت ظاهری و پوشش یک امر مهم در موفقیت در این رشته است، چرا که به جای مسایل علمی و سخت‌کوشی و تلاش دانشجو، اساتید به موارد دیگری توجه می‌کنند. در واقع دانشجویان اظهار داشتند که ظاهر فردی و نحوه تعامل دانشجو در تعیین نمره دانشجو توسط استاد جایگاه ویژه‌ای دارد و در عوض توجه به علم دانشجو و سخت‌کوشی وی عامل کم‌رنگ‌تری است.

«استادا عدالت ندارن و این بی‌عدالتی شاید ناشی از ظلمیه که در حقشون شده. وقتی خوشکل باشی همه حتی استادت‌م بهت یه نگاه خاص می‌کنه و این تو رو مجبور می‌کنه که به جای این که به مسایل علمی فکر کنی به این

۳- ترویج بی‌انگیزگی به دلیل الگوهای

ناکارآمد

سومین طبقه ظاهر شده در این مطالعه با پنج زیرطبقه عدم دلبستگی حرفه‌ای، عدم حمایتگری، تکبر و خودبرتربینی اساتید، سرکوب خلاقیت و پایبند نبودن به اصول حرفه‌ای ظاهر شد. دانشجویان دائماً در حال رصد استادش در این حرفه بوده و معتقد است، وقتی استادی برای رشته، ارزش قایل نیست، به قوانین کلاس و رفت و آمدش و ظاهرش توجه نمی‌کند، بنابراین به دانشجویان القا می‌کند که این رشته با ارزش نیست. همچنین عدم حمایت استاد و یا سایر پرستاران بخش از دانشجویان او را دچار تردید برای ادامه مسیر می‌کند. دانشجوی پرستاری معتقد است که باید همکاران پرستاری و اساتیدش در بخش او را حمایت کنند و اگر اشتباهی هم مرتکب شد، در حضور دیگران او را سرکوب نکنند، چرا که این برخورد بد و سرکوب‌کننده در فرآیند هویت‌یابی وی تخریب‌کننده است. حسی که استاد به دانشجوی در برخوردش می‌دهد که شما از نظر بهره‌هوشی پایین‌تر بودید و یا تنبل هستید که این رشته قبول شده‌اید همگی برای دانشجویان مخرب هستند.

۳-۱ عدم دلبستگی حرفه‌ای

در واقع دانشجویان اظهار داشتند که بازخوردهایی که اساتید و یا پرستاران بالین به آن‌ها از رشته می‌دهند، همگی در دلزدگی از رشته مؤثرند. آن‌ها معتقدند وقتی اساتید و کسانی که در بالین کار می‌کنند، هیچ علاقه‌ای به رشته نداشته و انگیزه‌ای برای پیشرفت ندارند، این عوامل می‌تواند آن‌ها را با اختلال مواجه کند.

شرکت‌کننده شماره ۳۰ معتقد است:

«والا چی بگم، مرگ من اون روزیه که برم بشینم سرکلاس ... چون اسلایدش مال صد سال پیشه، وقتی هم بهش اعتراض می‌کنیم می‌گه می‌خواین چیکار، آخرش باید توی بخش پرونده را تیک بزنین و بگید چشم. حالا چه بدونین این دارو چیه یا اون بیماری سیرش چطوره.» (شرکت‌کننده ۳۰)

«پرستارا می‌گن برید در این رشته فسیل می‌شید» (شرکت‌کننده شماره ۷)

۳-۲ عدم حمایتگری

شرکت‌کنندگان معتقد بودند، که در بالین کسی از آن‌ها حمایت نمی‌کند و عملاً چون این حس به آن‌ها القا می‌شود که هیچ حامی ندارند، لذا خودشان سعی می‌کنند در بالین از خود مراقبت کرده و احتمال خطا را به حداقل برسانند. در عین حال آن‌ها اظهار داشتند که این فقدان فرد حامی باعث ایجاد یک حس عدم انگیزه برای پیشرفت در حرفه می‌شود.

«آرزو به دلم موند یه بار فقط یه بار استاد جلوی بقیه بگه حق با دانشجوی ما بوده برای همین وقتی می‌ریم بالین حواسمون هست اشتباه نکنیم چون ما بزرگتر نداریم.» (شرکت‌کننده ۲۸)

۳-۳ تکبر و خودبرتربینی اساتید

شرکت‌کنندگان در مطالعه بازخوردهایی را که از اساتید می‌گرفتند و برخوردهای خودبرتربینانه اساتید را یکی از مهم‌ترین دلایل بی‌انگیزگی‌شان در فرآیند حرفه‌ای شدن می‌دانستند. معتقد بودند که اساتیدشان مدام به آن‌ها فخر فروخته و آن‌ها را با القاب ناشایست خطاب قرار می‌دهند.

بحث و نتیجه‌گیری

در مطالعه حاضر، آن چه که پدیدار شد نقش برنامه درسی پنهان در شکل‌گیری یک هویت متزلزل برای دانشجویان پرستاری در فرآیند هویت‌یابی حرفه‌ای بود.

مشارکت‌کنندگان معتقد بودند، رفتارهای ضمنی اساتید مؤید عدم علاقه به حرفه‌ی پرستاری و پایبند نبودن به تعهد حرفه‌ای است. دانشجویان، رفتارهای ضمنی اساتید را مشاهده می‌کنند و این امر موجب بی‌انگیزگی برای حرفه‌ای شدن می‌شود. تجربیات منفی مانند عدم درک حمایت و بی‌انگیزگی در روابط در محیط‌های یادگیری بالینی می‌تواند، تأثیر منفی در فرآیند اجتماعی شدن و هویت‌یابی فراگیران داشته باشد (۸). Eagen و Leo در مطالعه خود اذعان داشتند، شیب نزولی پایبندی به اصول حرفه‌ای در سال‌های تحصیل می‌تواند، به دلیل الگوهای رفتاری منفی باشد که دانشجویان در فرآیند آموزش بالینی مشاهده می‌کنند و یاد می‌گیرند. آنان الگوهای رفتاری منفی را در هدایت شیب نزولی، مؤثرتر از چالش‌های برنامه درسی معرفی کردند (۹). وقتی که دانشجویان، دستیاران و یا کادر درمان با رفتار غیرحرفه‌ای را موفق‌تر می‌یابند، آن‌ها ترغیب به انجام رفتارهای غیرحرفه‌ای می‌شوند. لذا تا زمانی که الگوهای رفتاری غیرحرفه‌ای در نظام آموزشی - درمانی وجود دارد، امکان حذف رفتارهای غیرحرفه‌ای در نظام و فرآیندهای هویت‌یابی فراگیران وجود ندارد (۵).

یکی از نکات مهم در هدایت برنامه درسی پنهان در حوزه علوم پزشکی، تأثیر محیط

«یه بار درس نخونده بودم استاد گفت من که شاگرد اول کارشناسی، ارشد و دکترا بودم باید پیام به توی ای که IQ زیر دهی درس بدم» (شرکت‌کننده ۲۳)

۳-۴ سرکوب خلاقیت

عدم حمایت از افکار خلاقانه و حمایت از فعالیت‌های روزمره و روزمرگی یکی از مهم‌ترین اظهارات دانشجویان پرستاری بود. در واقع آن‌ها معتقد بودند که در پرستاری انجام فعالیت‌های خلاقانه معنی ندارد و شما باید و یا ناخودآگاه یک رشته فعالیت معمول را انجام می‌دهید و نه کسی از شما حمایت می‌کند و نه اجازه می‌دهد از این کارهای معمول پا را فراتر قرار دهید.

«وقتی توی جامعه پرستاری خلاقیت و تفکر نقادانه اهمیت نداره. اصلاً کسی پذیرش اینو نداره تو ناخودآگاه یاد می‌گیری یکسری کار رو بکنی و تمام.» (شرکت‌کننده ۳۳)

۳-۵ پایبند نبودن به اصول حرفه‌ای

شرکت‌کنندگان در مطالعه اظهار داشتند که به کرات در محیط‌های بالینی و در سطح دانشکده شاهد ارتباطات و فرآیندهای ناسالم از سوی پرستاران بالین و اساتید خود بوده‌اند. در واقع یک فرآیند ناسالم و با اعمال غیرحرفه‌ای سعی در پیشرفت دارند.

«می‌دونی از این حرفه خوشم نمیاد، یعنی احساس می‌کنم رقابت ناسالمه برای نزدیک شدن به منبع قدرت. سواد ملاک نیست، زیر اب زدن و له کردن همدیگه توی پرستاری بیداد می‌کنه. جو مریضه.» (شرکت‌کننده ۹)

سازمانی بر یادگیری و کارکرد آینده فراگیران است (۱۰). فرهنگ جاری در سیستم‌های علوم پزشکی نقش مهمی در هویت‌یابی حرفه‌ای فراگیران دارد، مشاهده رفتارهای غیرحرفه‌ای مانند تبعیض، عدم همدردی و بدبینی و ضعف در انسان‌دوستی در زمینه برنامه درسی پنهان می‌تواند، اثرات منفی بر شکل‌گیری حرفه‌ای فراگیران داشته باشد (۱۱). نتایج مطالعه حاضر نشان داد، درک تبعیض، سبب دلسردی مشارکت‌کنندگان نسبت به حرفه پرستاری شده است. مشارکت‌کنندگان از بی‌عدالتی‌های درون گروهی شکایت داشتند. آنان معتقد بودند، آن چیزی که در پرستاری مهم است، عملکرد افراد نبوده، بلکه ظاهر آن‌ها است. آن‌ها از این موضوع که جنسیت، ظاهر و ... موجب جلب توجه بیشتر و ملاک برتری قرار می‌گرفت، احساس نارضایتی می‌کردند. آن‌ها تلاش برای ارتقای عملکرد خود را پوچ دانسته و معتقد بودند، تلاش در جو بی‌عدالتی کار عبث است. از سوی دیگر ادراک تبعیض برون‌گروهی و احساس شأنیت نداشتن حرفه پرستاری موجب شده، تلاشی برای حرفه‌ای شدن انجام ندهند و به نوعی روزمرگی دچار شوند. اغلب دانشجویان مسیر تحصیل را صرفاً جهت دریافت مدرک طی کرده و به درک حداقل اهداف یادگیری اکتفا می‌کردند.

به عبارت دیگر می‌توان گفت، دانشجویان انگیزه‌ای برای حرفه‌ای شدن و پرستار شدن نداشتند. مشارکت‌کنندگان معتقد بودند تلاش آن‌ها نادیده انگاشته می‌شود و پرستار بودن شأنیت ندارد، پس برای به دست آوردن آن نباید در یک کارزار ناعادلانه تلاش کرد. در

زمینه مورد بررسی نگاه سلسله‌مراتبی و پزشک‌سالارانه موجب شد، فراگیران نتوانند، جایگاه مشخص حرفه پرستاری را درک کنند و کلیشه‌های ذهنی مانند زیردست بودن همیشگی، بله قربان‌گویی، نداشتن استقلال و نادیده انگاشتن در تیم‌های درمانی مانع مهمی برای پذیرش نقش خود در حرفه‌ی پرستاری است. پرستاران با انواع تبعیض جنسیتی، نژادی و بی‌عدالتی‌های مختلف مواجه هستند که در چگونگی شکل‌گیری هویت حرفه‌ای آن‌ها تأثیر سوء دارد و عملکرد آن‌ها را منحرف می‌کند (۱۲). تبعیض و رفتارهای ناعادلانه در برنامه درسی پنهان به عنوان یک چالش فرهنگی در حرفه پرستاری تبیین شد (۱۳). پزشک‌سالاری و نگاه سلسله‌مراتبی از ویژگی‌های شاخص در محیط مورد بررسی است، به نحوی که کلیشه‌های ذهنی و تبعیض مانع ایجاد انسجام تیمی می‌شود (۱۴). رقابت ناسالم و ضرورت فرهنگ سلسله‌مراتبی به عنوان فرهنگ پنهانی دانشکده پزشکی، مانع بزرگی برای هویت‌یابی در بین دستیاران معرفی شد در حالی که این موضوع در تیم‌های بین حرفه‌ای شدت بیشتری می‌یابد و مانع مهمی برای هویت‌یابی فراگیران سایر رشته‌ها غیر از پزشکی است (۱۵). نتایج مطالعه فنومنولوژی در مورد هویت‌یابی پرستاران، به نقش پرستار به عنوان عضو اصلی از تیم درمان اشاره دارد، زمانی پرستار می‌تواند هویت حرفه‌ای خود را به طور کامل شکل دهد که به عنوان همکار و همراه با پزشک و سایر اعضای تیم همکاری کند (۱۶). در مطالعه دیگر کار تیمی و حمایت ذینفعان کلیدی به عنوان عناصر اصلی در هویت‌یابی

معرفی شد (۱۷). بنابراین تبعیض‌های برون‌گروهی مانع بزرگی برای هویت‌یابی حرفه‌ای در بین دانشجویان مطالعه حاضر است.

همچنین نتایج مطالعه حاضر نشان داد فراگیران حتی در سال‌های آخر تحصیل هنوز در پذیرش این حرفه با چالش مواجه هستند. آن‌ها نتوانسته‌اند حرفه پرستاری را بپذیرند و برای حرفه‌ای شدن مسیر درستی را پیدا کنند. زمانی که فراگیران در پذیرش حرفه با مشکل مواجه باشند، نوعی بی‌انگیزگی و برگشت مداوم به عقب را تجربه می‌کنند که مانع شکل‌گیری هویت حرفه‌ای در بین آن‌ها می‌شود. نکته قابل تأمل دیگر تضاد نقش‌ها، عدم درک جایگاه حرفه‌ای در سیستم و نشناختن حرفه پرستاری و مسؤولیت‌های مورد انتظار از آن‌ها است که موجب می‌شود فراگیران به طور مداوم بین خواستن و نخواستن این حرفه با خود چالش داشته باشند. این عوامل مانع مهم برای شکل‌گیری هویت حرفه‌ای در بین دانشجویان است. تشویش و آشفتگی درونی از یک سو، عدم تبیین جایگاه مشخص و آینده‌ای پر از ابهام از سوی دیگر موجب می‌شود افراد برای حرفه‌ای شدن انگیزه‌ای نداشته باشند. آن‌ها معتقد بودند این چالش‌ها منجر به رفتارهای اعتراض گونه در بین آنان می‌شود که این اعتراض اغلب از طریق نادیده انگاشتن ارتقای فردی و حرفه‌ای و بی‌تفاوتی نسبت به پاسخ‌گویی به نیازهای و درخواست‌های سایر اعضای تیم درمان و بیمار نشان داده می‌شود. نهادینه شدن این اعتراضات خاموش در نتایج حاضر نشان داد فراگیران عمدتاً در انتخاب حرفه پرستاری نقش

نداشتند و به دلیل رتبه کنکور در این حرفه وارد شده‌اند. نشناختن این حرفه و عدم آمادگی برای ایفای نقش پرستاری به عنوان چالش‌های فردی آن‌ها تبیین شد. همچنین از سوی همتایان و همکاران و دوستان جو احترام‌آمیز نسبت به رشته وجود ندارد و بی‌عدالتی و آینده مبهم مانع مهمی برای شکل‌گیری هویت در بین آن‌ها است. در سطح جمعی نیز احساس تبعیض و نادیده انگاشته شدن، ضربه مهیبی بر پیکره شکل‌گیری هویت حرفه‌ای در بین دانشجویان پرستاری وارد می‌کند که همه این‌ها عامل مهمی در سوق دادن فراگیران به بی‌انگیزگی برای حرفه‌ای شدن به شمار می‌رود.

محدودیت: از آن جا که پژوهشگران از اعضای هیأت علمی بودند، بنابراین بسیاری از دانشجویان از ترس این که حرفه‌ایشان به اساتیدشان گفته شود و این امر در روند تحصیلی آن‌ها اختلال ایجاد کند، ابتدا به درستی در این خصوص صحبت نمی‌کردند، که پژوهشگر سعی کرد با صحبت با آن‌ها و اطمینان دادن به محرانه بودن این اطلاعات آن‌ها را مطمئن سازد که البته احتمال می‌دهد برخی از دانشجویان به دلیل این ترس و یا تعارفات فرهنگی رایج در کشور برخی از تجربیاتشان را بیان نکرده باشند.

براساس یافته‌های مطالعه، برنامه درسی پنهان موجب ایجاد یک زمینه متزلزل برای فرآیند هویت‌یابی دانشجویان پرستاری شده است. سه بعد چالشی شامل چتر فرهنگ تبعیض‌آمیز در دانشکده و بیمارستان‌های آموزشی، ناکارآمدی الگوهای رفتاری و اساتید دانشکده، مواجه شدن فراگیران با محیط

حرفه‌ای شدن است، این بستر را برای هویت‌یابی نامناسب‌تر و متزلزل می‌کند.

تشکر و قدردانی

این مطالعه توسط مرکز تحقیقات آموزش علوم پزشکی (97-03-214-39337) به ثبت رسیده است. بدین‌وسیله پژوهشگران از معاونت پژوهشی این مرکز و دانشجویان شرکت‌کننده در این مطالعه کمال تشکر و قدردانی را اعلام می‌دارند.

ابهام‌آمیز و بی‌انگیزگی آنان برای حرفه‌ای شدن مانع بزرگی در فرآیند هویت‌یابی دانشجویان پرستاری ایجاد کرده است. به عبارت دیگر می‌توانیم فرآیند هویت‌یابی را به مثابه یک رود تشبیه کنیم و ابرهای تبعیض بر فراز این رود از یک سو و صاعقه‌های ناکارآمدی الگوها از سوی دیگر، رود هویت‌یابی را مشوش می‌کند و در این اثنا بستر سنگلاخ رود که بی‌انگیزگی فراگیران برای

References

- 1 - Mirzaeyan Sh, Tahmasebi S. [Influencing factors of professional socialization of clinical nurses]. Journal of Clinical Nursing and Midwifery. 2016; 5(1): 76-86. (Persian)
- 2 - du Toit D. A sociological analysis of the extent and influence of professional socialization on the development of a nursing identity among nursing students at two universities in Brisbane, Australia. J Adv Nurs. 1995 Jan; 21(1): 164-71. doi: 10.1046/j.1365-2648.1995.21010164.x.
- 3 - Phillips SP, Clarke M. More than an education: the hidden curriculum, professional attitudes and career choice. Med Educ. 2012 Sep; 46(9): 887-93. doi: 10.1111/j.1365-2923.2012.04316.x.
- 4 - Ahmadian M, Sobhaninejad M. [Survey of relation between hidden curriculum components and dimensions of tendency to studentsâ critical thinking]. Journal of Training and Learning Researches. 2014; 11(1): 87-112. (Persian)
- 5 - Cruess RL, Cruess SR, Boudreau JD, Snell L, Steinert Y. A schematic representation of the professional identity formation and socialization of medical students and residents: a guide for medical educators. Acad Med. 2015 Jun; 90(6): 718-25. doi: 10.1097/ACM.0000000000000700.
- 6 - Keshmiri F, Bahramnezhad F. Belonging is an influential factor in the process of professional identity of nursing students: a qualitative study. Journal of Medical Education Development. 2022; 15(46): 1-7. doi: 10.52547/edc.15.46.1.
- 7 - Corbin J. Strategies for qualitative data analysis. Journal of Qualitative Research. 2007: 67-85.

- 8 - Noble C, Coombes I, Shaw PN, Nissen LM, Clavarino A. Becoming a pharmacist: the role of curriculum in professional identity formation. *Pharm Pract (Granada)*. 2014 Jan; 12(1): 380. doi: 10.4321/s1886-36552014000100007.
- 9 - Leo T, Eagen K. Professionalism education: the medical student response. *Perspect Biol Med*. 2008 Autumn; 51(4): 508-16. doi: 10.1353/pbm.0.0058.
- 10 - Jarvis-Selinger S, Pratt DD, Regehr G. Competency is not enough: integrating identity formation into the medical education discourse. *Acad Med*. 2012 Sep; 87(9): 1185-90. doi: 10.1097/ACM.0b013e3182604968.
- 11 - Nepal B, Taketomi K, Ito YM, Kohanawa M, Kawabata H, Tanaka M, et al. Nepalese undergraduate nursing students' perceptions of the clinical learning environment, supervision and nurse teachers: a questionnaire survey. *Nurse Educ Today*. 2016 Apr; 39: 181-8. doi: 10.1016/j.nedt.2016.01.006.
- 12 - Foster K, Roberts C. The heroic and the villainous: a qualitative study characterising the role models that shaped senior doctors' professional identity. *BMC Med Educ*. 2016 Aug 16; 16(1): 206. doi: 10.1186/s12909-016-0731-0.
- 13 - Jafree SR, Zakar R, Fischer F, Zakar MZ. Ethical violations in the clinical setting: the hidden curriculum learning experience of Pakistani nurses. *BMC Med Ethics*. 2015 Mar 19; 16: 16. doi: 10.1186/s12910-015-0011-2.
- 14 - Raso A, Marchetti A, D'Angelo D, Albanesi B, Garrino L, Dimonte V, et al. The hidden curriculum in nursing education: a scoping study. *Med Educ*. 2019 Oct; 53(10): 989-1002. doi: 10.1111/medu.13911.
- 15 - MacMillan K. The hidden curriculum: what are we actually teaching about the fundamentals of care? *Nurs Leadersh (Tor Ont)*. 2016; 29(1): 37-46. doi: 10.12927/cjnl.2016.24644.
- 16 - Bigdeli Sh, Koohestani HR, Soltani Arabshahi SK, Keshavarzi MH. Lived experiences of undergraduate medical students about hidden curriculum: a phenomenological study. *Acta Medica Iranica*. 2019; 57(5): 308-315. doi: 10.18502/acta.v57i5.1867.
- 17 - Salehi Sh. Students' experience with the hidden curriculum in the faculty of nursing and midwifery of Isfahan university of medical sciences. *Journal of Medical Education*. 2006 June 01; 9(2): 79-84. doi: 10.22037/jme.v9i2.721.

The role of hidden curriculum in the formation of professional identity among undergraduate nursing students

Fatemeh Keshmiri¹, Fatemeh Bahramnezhad^{2*}

Article type:
Original Article

Received: Mar. 2023
Accepted: May 2023
Published: 5 Sep. 2023

Abstract

Background & Aim: Various factors play a significant role in shaping the professional identity of nursing students, and among these factors, the impact of the hidden curriculum holds utmost importance. However, this process remains still unknown. The aim of the study is to explore the role of hidden curriculum in the formation of professional identity among undergraduate nursing students.

Methods & Materials: This is a qualitative research using the grounded theory approach. The participants in this study included 35 undergraduate nursing students from Tehran University of Medical Sciences during the 2020-2021 academic year who participated in semi-structured interviews. The interviews lasting between 30 and 60 minutes were conducted with each participant. Subsequently, the interviews were transcribed and analyzed following the framework proposed by Strauss and Corbin in 2008.

Results: After analyzing the data, three main categories and 12 subcategories have emerged. The theory developed in this research was formed through the core category of “identity instability within the nursing profession”. The main categories that emerged were “ambiguity and lack of motivation in professionalization”. The study identified "the governance of a discriminatory culture" as the underlying process, while “the promotion of demotivation resulting from inefficient patterns” served as the basis of this study.

Conclusion: Based on the study's findings, the process of developing a professional identity can be metaphorically likened to a river. In this analogy, discrimination serves as the clouds hovering over this river, casting a shadow on the identity development process. While inefficient patterns can be likened to lightning bolts that further complicate the process. Furthermore, the rocky bed of the river, symbolizing the lack of motivation among learners towards professionalism, makes it even more challenging to build a strong professional identity.

Corresponding author:
Fateme Bahramnezhad
e-mail:
bahramnezhad.f@gmail.
com

Key words: curriculum, identification, baccalaureate nursing, qualitative research, grounded theory

Please cite this article as:

Keshmiri F, Bahramnezhad F. [The role of hidden curriculum in the formation of professional identity among undergraduate nursing students]. *Hayat, Journal of School of Nursing and Midwifery, Tehran University of Medical Sciences.* 2023; 29(2): 171-185. (Persian)

1 - Dept. of Medical Education, School of Public Health, Shahid Sadoughi University of Medical Sciences, Yazd, Iran

2 - Dept. of Nursing Critical Care, School of Nursing and Midwifery, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran; Nursing and Midwifery Care Research Center, School of Nursing and Midwifery, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

